(5). Safarova N.N. Bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy kompetentligini rivojlantirishning pedagogik shart-sharoitlari. International conference on multidisciplinary scienc. India, 2023, p. 56–61.

(6). Safarova N.N. Bo‘lajak o‘qituvchilarda kasbiy kompetensiyani shakllantirishdagi muammolar va to‘siqlar. “Ta’lim va innovatsion tadqiqotlar” jurnali, ISSN 2181–1709 (P); 2181–1717 (E). 6-son, 2024, 300–303-betlar.

Radjapova Feruza (Urganch davlat Pedagogika instituti filologiya fakulteti dekani)

BO‘LAJAK INGLIZ TILI O‘QITUVCHILARINING PEDAGOGIK MADANIYATINI REFLEKSIV-DINAMIK MODEL ASOSIDA RIVOJLANTIRISH

Annotatsiya. *Raqamli texnologiyalar va sun’iy intellektning (SI) ta’limga jadal kirib kelishi ingliz tili o‘qituvchilariga qo‘yiladigan kasbiy talablarni tubdan o‘zgartirdi. Zamonaviy o‘qituvchidan endilikda nafaqat lingvistik va metodik kompetentlik, balki axloqiy ongdorlik, refleksiv tafakkur, kommunikativ kompetentlik va raqamli savodxonlikni qamrab oluvchi yetuk pedagogik madaniyatni namoyon etish talab qilinadi.*

Kalit so‘zlar: *pedagogik madaniyat, o‘qituvchilar tayyorlash, ingliz tilini o‘qitish, refleksiv amaliyot, adaptiv ta’lim, ta’limda sun’iy intellekt.*

РАЗВИТИЕ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА НА ОСНОВЕ РЕФЛЕКСИВНО-ДИНАМИЧЕСКОЙ МОДЕЛИ

Аннотация. *Стремительная интеграция цифровых технологий и искусственного интеллекта (ИИ) в образование коренным образом изменила профессиональные требования, предъявляемые к преподавателям английского языка. От современного преподавателя теперь ожидается не только лингвистическая и методическая компетентность, но и проявление зрелой педагогической культуры, включающей этическую осознанность, рефлексивное мышление, коммуникативную компетентность и цифровую грамотность.*

Ключевые слова: *педагогическая культура, подготовка преподавателей, преподавание английского языка, рефлексивная практика, адаптивное обучение, искусственный интеллект в образовании.*

DEVELOPING THE PEDAGOGICAL CULTURE OF FUTURE ENGLISH LANGUAGE TEACHERS BASED ON A REFLECTIVE-DYNAMIC MODEL

Annotation. *The rapid integration of digital technologies and artificial intelligence (AI) into education has fundamentally transformed the professional requirements placed on English language teachers. The modern teacher is now expected to demonstrate not only linguistic and methodological competence, but also a mature pedagogical culture encompassing ethical awareness, reflective thinking, communicative competence, and digital literacy.*

Keywords: *pedagogical culture, teacher education, English language teaching, reflective practice, adaptive learning, artificial intelligence in education.*

Kirish. Zamonaviy ta’lim maydoni jadal texnologik taraqqiyot, globallashuv hamda ta’lim sifatiga bo‘lgan tobora ortib borayotgan talablar bilan tavsiflanadi. Bu omillar ingliz tili o‘qituvchisining kasbiy rolini sezilarli darajada qayta shakllantirib, undan yangi kompetensiyalarni egallashni va innovatsion, texnologiyaga boy ta’lim muhitida ishonch bilan faoliyat yuritishni talab etmoqda. Aynan shu kontekstda pedagogik madaniyat malakali va istiqbolli o‘qituvchining belgilovchi xususiyatlaridan biri sifatida e’tirof etilmoqda.

Pedagogik madaniyatni o‘qituvchiga o‘z kasbiy vazifalarini samarali va mas’uliyat bilan bajarish imkonini beruvchi kasbiy qadriyatlar, axloqiy me’yorlar, pedagogik va psixologik bilimlar, kommunikativ ko‘nikmalar, refleksiv salohiyat hamda metodik kompetensiyalarning yaxlit tizimi sifatida tushunish mumkin. Bo‘lajak ingliz tili o‘qituvchilari uchun bu konstrukt alohida ahamiyat kasb etadi: til ta’limi tabiatan muloqotga asoslangan va madaniyatlararo bo‘lib, ta’lim oluvchi markazli o‘zaro ta’sirni, ma’noni birgalikda kashf etishni va uzluksiz kasbiy o‘z-o‘zini yangilashni birinchi o‘ringa qo‘yadi. Shu bois o‘qituvchining pedagogik madaniyati shunchaki alohida ko‘nikmalar yig‘indisi emas, balki kasbiy bilimning sinfda qanday namoyon bo‘lishini belgilovchi tashkiliy yo‘nalish vazifasini bajaradi.

Adaptiv ta’lim texnologiyalari va SI sohasidagi so‘nggi yutuqlar o‘qituvchilarni tayyorlashni qo‘llab-quvvatlashning yangi imkoniyatlarini ochdi. Bunday tizimlar ta’lim yo‘nalishlarini shaxsiylashtirish, tezkor va ma’lumotlarga asoslangan qayta aloqa berish hamda refleksiv amaliyotni keng ko‘lamda tashkil etish imkonini beradi. Biroq texnologiyaning o‘zi kasbiy yetuklikni tarbiyalamaydi, refleksiv poydevor bo‘lmasa, raqamli vositalar tanqidiy mulohaza hisobiga protsessual kompetentlikni kuchaytirib qo‘yish

xavfini tug‘diradi. Shu sababli pedagogik madaniyatni rivojlantirish jarayonida refleksiyani adaptiv texnologiyalar bilan ongli ravishda uyg‘unlashtiruvchi integrativ modellarga keskin ehtiyoj mavjud. Mazkur tadqiqot Refleksiv-dinamik modelni taklif etish va nazariy jihatdan asoslash orqali ushbu ehtiyojga javob beradi.

Adabiyotlar tahlili. Pedagogik madaniyat tushunchasi. Pedagogik madaniyat tushunchasi eng tizimli tarzda kasbiy-pedagogik ilmiy an’ana doirasida ishlab chiqilgan bo‘lib, unda u o‘qituvchining kasbiy yetukligi va qadriyat yo‘nalishining yaxlit ko‘rsatkichi sifatida qaraladi. I.F.Isayev (2002) kasbiy-pedagogik madaniyatni aksiologik (qadriyatga asoslangan), texnologik va shaxsiy-ijodiy komponentlarning dinamik birligi sifatida talqin qilib, u statik xususiyat sifatida egallanmasdan, balki o‘qituvchining uzluksiz kasbiy faoliyati orqali ro‘yobga chiqishini ta’kidlagan. Keyingi tadqiqotlar ushbu konstruktning kognitiv, axloqiy, kommunikativ va metodik qirralarni qamrab oluvchi ko‘p o‘lchovli tabiatini izchil ta’kidlab kelgan.

Refleksiv amaliyot. Refleksiv o‘qituvchi ta’limining intellektual ildizlari Dyui (Dewey, 1933)ning refleksiv tafakkurni e’tiqod va amaliyotlarni dalilga asoslangan, ongli mulohaza qilish sifatida talqin etgan qarashlariga borib taqaladi. Shyon (Schön, 1983, 1987) bu poydevorni faoliyat jarayonidagi refleksiya (reflection-in-action) va faoliyatdan keyingi refleksiya (reflection-on-action) kabi nufuzli tushunchalar orqali kengaytirib, refleksiyani mutaxassislar tajribani takomillashgan amaliyotga aylantiradigan mexanizm sifatida belgiladi. Kolb (Kolb, 1984)ning tajribaviy ta’lim tsikli konkret tajribadan refleksiv kuzatuv orqali abstrakt konseptuallashtirish va faol tajriba o‘tkazishga o‘tishni yanada rasmiylashtirdi. Xususan, til ta’limi sohasida Richards va Farrell (2005) hamda Farrell (2015) tuzilmalashtirilgan refleksiv faoliyat – kundaliklar, tengdoshlar tomonidan kuzatuv va o‘z-o‘zini baholash o‘qituvchilarning kasbiy kompetentligini sezilarli darajada oshirishini ko‘rsatib bergan.

O‘qituvchi bilimi va raqamli kompetentlik. Samarali o‘qitish asosini tashkil etuvchi bilimning tabiati Shulman (Shulman, 1987)ning pedagogik-mazmuniy bilim (PCK) konstrukti orqali nazariylashtirilgan bo‘lib, u fan mazmunini o‘qitiladigan shakllarga aylantirishni birinchi o‘ringa qo‘yadi. Mishra va Koehler (2006), keyinchalik, ushbu tizimni texnologik pedagogik-mazmuniy bilim (TPACK)ga kengaytirib, texnologiya yordamida samarali o‘qitish uchun zarur integrativ kompetentlikni ochib berdi. Ushbu modellarni to‘ldiruvchi Redecker (2017)ning o‘qituvchilarning raqamli kompetentligi bo‘yicha Yevropa doirasi (Dig CompEdu) zamonaviy o‘qituvchidan kutiladigan raqamli kompetentliklarni har tomonlama bayon etadi. Sotsiomadaniy nuqtayi nazardan, Vigotskiy (Vigotsky, 1978)ning vositalangan, ijtimoiy jihatdan shartlangan ta’limga urg‘usi kasbiy rivojlanishga hamkorlikka asoslangan va muloqotli yondashuvlar uchun nazariy asos beradi.

O‘qituvchilar tayyorlashda SI va adaptiv texnologiyalar. Zamonaviy siyosat va tadqiqotlar SIning ta’limdagi o‘zgartiruvchi va bahsli rolini tobora ko‘proq ta’kidlamoqda. Xalqaro tavsiyanoma hujjatlari (UNESCO, 2023; OECD, 2023) generativ va adaptiv SIning pedagogik salohiyatini hamda shaffoflik, tenglik va inson nazorati kabi axloqiy talablarni birdek urg‘ulaydi. Adaptiv ta’lim tizimlari ta’lim tajribasini individuallashtirish, o‘zlashtirish jarayonini kuzatish va ma’lumotlarga asoslangan tavsiyalar berish imkonini beradi, biroq Darling-Hammond (2017)ning xalqaro o‘qituvchi ta’limi bo‘yicha qiyosiy tahlili ko‘rsatishicha, texnologik innovatsiya faqat izchil va kasbiy jihatdan asoslangan dasturlar tarkibiga singdirilgandagina barqaror natija beradi.

Tadqiqot muammosi (bo‘shliq). Umuman olganda, mavjud adabiyot pedagogik madaniyat, refleksiv amaliyot, o‘qituvchi bilimi va ta’lim texnologiyalarini alohida yo‘nalishlar sifatida puxta yoritadi. Yetarlicha o‘rganilmagan jihat ularning tamoyilli integratsiyasi, ya’ni, tizimli refleksiya va adaptiv, SI bilan quvvatlanadigan texnologiyalar bo‘lajak ingliz tili o‘qituvchilarining pedagogik madaniyatini tarbiyalash uchun yagona rivojlantiruvchi tizim doirasida qanday uyg‘unlashtirilishi mumkinligidir. Mazkur tadqiqot ana shu bo‘shliqni to‘ldirishga qaratilgan.

Tadqiqot metodologiyasi. Ushbu tadqiqot nazariy-konseptual xususiyatga ega. Unda ilmiy tahlil va sintez, mavjud tizimlarni qiyosiy o‘rganish hamda konseptual modellashtirish metodlaridan foydalanilgan. Pedagogik madaniyat, refleksiv amaliyot, o‘qituvchi bilimi va ta’lim texnologiyalariga oid fundamental hamda zamonaviy adabiyotni tanqidiy sharhlash orqali tadqiqot pedagogik madaniyatning muhim o‘lchovlarini aniqlaydi va ularni yaxlit rivojlantiruvchi model doirasida birlashtiradi. Hosil bo‘lgan refleksiv-dinamik model, keyinchalik, empirik tasdiqlash uchun mo‘ljallangan, nazariy jihatdan asoslangan tizim sifatida taqdim etiladi. Manbalar ularning ilmiy nufuzi, konseptual aloqadorligi va dalillanganlik darajasi asosida tanlangan.

Refleksiv-dinamik model bo‘lajak ingliz tili o‘qituvchilarining pedagogik madaniyatini yaxlit rivojlantirishga mo‘ljallangan. U "refleksiv-dinamik" deb nomlanadi, chunki ikki bir-birini to‘ldiruvchi tamo-

yilni birlashtiradi: kasbiy rivojlanishning markaziy harakatlantiruvchi kuchi sifatidagi uzluksiz, tuzilmalashtirilgan refleksiya hamda har bir ta'lim oluvchining o'zgarib boruvchi profiliga javob beruvchi adaptiv, individuallashtirilgan rivojlantirish jarayonlari. Model o'zaro bog'langan to'rt nazariy ustunga tayanadi: rivojlanishni namoyon etiladigan kasbiy kompetensiyalar orqali ifodalovchi kompetensiyaviy yo'nalish; bo'lajak o'qituvchini o'z shakllanishining faol subyekti sifatida qo'yuvchi ta'lim oluvchi markazli yo'nalish; Dyui (1933), Shyon (1983) va Kolb (1984)ga tayanuvchi refleksiv yo'nalish hamda Vigotskiy (1978)dan ilhomlangan, ta'limni hamkorlikdagi, muloqotli amaliyot jamoalari ichida joylashtiruvchi sotsiomadaniy yo'nalish.

Kognitiv komponent. Pedagogika, psixologiya, tilshunoslik, metodika va ta'lim texnologiyalarini qamrab oluvchi kasbiy bilimlar majmui hamda bu bilimlarni kasbiy mulohazada qo'llash qobiliyati.

Metodik komponent. Ta'lim oluvchilar ehtiyojiga mos samarali o'qitish metodlari, strategiyalari va usullarini tanlash, moslashtirish va joriy etish qobiliyati. Bu Shulman (1987)ning fan mazmunini o'qitiladigan shaklga aylantirish g'oyasiga mos keladi.

Kommunikativ komponent. Shaxslararo muloqot ko'nikmalari, sinfdagi o'zaro ta'sirni boshqarish va madaniyatlararo kommunikativ kompetentlik muloqot bir vaqtning o'zida ham vosita, ham o'qitish obyekti bo'lgan til ta'limida alohida ahamiyat kasb etuvchi qobiliyatlar.

Muhokama. Tahlil shuni ko'rsatadiki, pedagogik madaniyatni rivojlantirish statik natija sifatida emas, balki dinamik va uzluksiz jarayon sifatida qaralganda eng samarali bo'ladi. Taklif etilgan tizim doirasida refleksiya kasbiy o'sishning kognitiv, metodik, kommunikativ, axloqiy va raqamli o'lchovlarini bog'lovchi markaziy mexanizm vazifasini bajaradi, adaptiv texnologiyalar esa individuallashtirilgan rivojlanish va dalilga asoslangan qaror qabul qilish uchun sharoit yaratadi. Ushbu ikki elementning ongli ravishda uyg'unlashtirilishi bo'lajak ingliz tili o'qituvchilariga yanada mustaqil, innovatsion va ta'lim muammolariga tez javob beruvchi kadr sifatida shakllanish imkonini beradi.

Modelning kutilayotgan natijalari ham ko'p o'lchovlidir. Uni joriy etish kasbiy o'z-o'zini anglashni oshirishi, umrbod o'rganish odatlarini tarbiyalashi, refleksiv tafakkurni mustahkamlashi hamda raqamli va pedagogik kompetentliklarni takomillashtirishi kutiladi. Bundan tashqari, model shaxsiylashtirilgan kasbiy rivojlanishni qo'llab-quvvatlaydi, axloqiy va madaniy jihatdan sezgir o'qitishni rag'batlantiradi hamda o'qituvchilarning texnologiyaga boy ta'lim muhitiga tayyorgarligini oshiradi. Bu yo'nalishlar modelni zamonaviy ta'lim tendensiyalari va o'qituvchi tayyorlashning xalqaro standartlari bilan uyg'unlashtiradi (Darling-Hammond, 2017; UNESCO, 2023; OECD, 2023).

Bir qator cheklovlarni tan olish lozim. Nazariy hissa sifatida model uning samaradorligi haqida qat'iy xulosalar chiqarishdan avval empirik tasdiqlashni talab etadi. SI bilan quvvatlanadigan vositalarni integratsiya qilish, shuningdek, ma'lumotlar maxfiyligi, algoritmik shaffoflik va inson kasbiy mulohazasini saqlab qolish kabi axloqiy masalalarni keltirib chiqaradiki, ular puxta boshqaruvni taqozo etadi. Nihoyat, muassasa resurslari, o'qituvchi-murabbiylarning shaxsiy raqamli kompetentligi va fan xususiyati kabi kontekstual omillar modelning turli sharoitlarda qo'llanilishiga ta'sir ko'rsatadi.

Xulosa. Refleksiv-dinamik model bo'lajak ingliz tili o'qituvchilarining pedagogik madaniyatini rivojlantirish uchun keng qamrovli tizim taqdim etadi. Kognitiv, metodik, kommunikativ, axloqiy, raqamli va refleksiv o'lchovlarni takrorlanuvchi, to'rt bosqichli rivojlanish tsikli doirasida birlashtirgan holda, model yaxlit kasbiy shakllanishni qo'llab-quvvatlaydi. Adaptiv texnologiyalarning tuzilmalashtirilgan refleksiv amaliyot bilan uyg'unlashuvi XXI asr ta'limi talablariga javob bera oladigan malakali, axloqiy jihatdan asoslangan va innovatsion o'qituvchilarni tayyorlash uchun qulay sharoit yaratadi. Kelgusi tadqiqotlar modelni turli ta'lim kontekstlarida empirik tasdiqlashga hamda uning o'qituvchining kasbiy rivojlanishiga uzoq muddatli ta'sirini, jumladan, SI bilan quvvatlanadigan o'qituvchi ta'limining axloqiy jihatlarini o'rganishga qaratilishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

(1). Dewey J. (1933). How We Think: A Restatement of the Relation of Reflective Thinking to the Educative Process. Boston, D.C.Heath.

(2). Schön D.A. (1983). The Reflective Practitioner: How Professionals Think in Action. New York, Basic Books.

(3). Schön D.A. (1987). Educating the Reflective Practitioner. San Francisco, Jossey-Bass.

(4). Kolb D.A. (1984). Experiential Learning: Experience as the Source of Learning and Development. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.

(5). Vygotsky L.S. (1978). Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. Cambridge, MA: Harvard University Press.

(6). Shulman L.S. (1987). Knowledge and teaching: Foundations of the new reform. Harvard Educational Review, 57(1), p. 1–22.

(7). Isaev I.F. (2002). Professional'no-pedagogicheskaya kul'tura prepodavatelya. Moscow: Academia.

(8). Richards J.C., Farrell T.S.C. (2005). Professional Development for Language Teachers. Cambridge, Cambridge University Press.

(9). Mishra P., Koehler M.J. (2006). Technological pedagogical content knowledge: A framework for teacher knowledge. Teachers College Record, 108(6), 1017–1054.

(10). Farrell T.S.C. (2015). Promoting Teacher Reflection in Second Language Education: A Framework for TESOL Professionals. New York, Routledge.

(11). Redecker C. (2017). European Framework for the Digital Competence of Educators: DigCompEdu. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

Sultanov Rustem Abdiraximovich (Ajiniyoz nomidagi NDPI AL matematika fani o'qituvchisi)

ELEKTRON TA'LIM TIZIMLARIDA TALABA BILIMLARINI BAHOLASH MUAMMOLARI

Annotatsiya. *Ushbu tadqiqotda elektron ta'lim tizimlarida talabalar bilimlarini baholashdagi mavjud muammolar tahlil qilinadi. An'anaviy baholash usullarining cheklovlari, subyektivlik, avtomatik baholash tizimlarining yetishmovchiligi va individual yondashuvning yetishmasligi kabi asosiy muammolar ko'rib chiqiladi. Tadqiqot natijalari elektron ta'lim jarayonida baholash samaradorligini oshirish, talabalarning individual bilimlarini aniqlik bilan baholash va subyektiv xatoliklarni kamaytirishga qaratilgan yechimlar ishlab chiqishda amaliy asos bo'lib xizmat qiladi.*

Kalit so'zlar: *elektron ta'lim, talaba bilimlarini baholash, baholash muammolari, avtomatik baholash, individual yondashuv.*

ПРОБЛЕМЫ ОЦЕНКИ ЗНАНИЙ СТУДЕНТОВ В СИСТЕМАХ ЭЛЕКТРОННОГО ОБУЧЕНИЯ

Аннотация. *В данном исследовании анализируются существующие проблемы оценки знаний студентов в электронных образовательных системах. Рассматриваются основные трудности, такие как ограничения традиционных методов оценки, субъективность, недостатки автоматизированных систем и отсутствие индивидуального подхода. Результаты исследования служат практической основой для повышения эффективности оценки в электронном обучении, точного определения знаний студентов и снижения субъективных ошибок.*

Ключевые слова: *электронное обучение, оценка знаний студентов, проблемы оценки, автоматизированная оценка, индивидуальный подход.*

PROBLEMS OF ASSESSING STUDENTS' KNOWLEDGE IN E-LEARNING SYSTEMS

Annotation. *This study analyzes the existing problems in assessing students' knowledge within electronic learning systems. Key challenges such as limitations of traditional assessment methods, subjectivity, shortcomings of automated evaluation systems, and lack of individualized approaches are examined. The findings provide a practical basis for improving assessment efficiency in e-learning, accurately evaluating students' knowledge, and minimizing subjective errors.*

Keywords: *E-learning, student assessment, assessment challenges, automated evaluation, individual approach*

Kirish. Zamonaviy elektron ta'lim tizimlarida talabalarni baholash ta'lim jarayonining asosiy tarkibiy qismi bo'lib, sifatni ta'minlashni ta'minlaydi va talabalarning kompetensiyalari darajasini belgilaydi. Elektron ta'lim platformalari baholash jarayonini avtomatlashtiradi, tezkor fikr-mulohazalarni taqdim etadi va o'quv natijalarini obyektiv tahlil qilish uchun sharoit yaratadi. Biroq elektron baholash tizimlaridan foydalanish raqamli ta'lim muhitining o'ziga xos xususiyatlarini va talabalarning individual xususiyatlarini hisobga oladigan ilmiy asoslangan baholash usullari va mezonlarini ishlab chiqishni talab qiladi.

Biroq mavjud elektron ta'lim tizimlari odatda asosan testga qaratilgan bo'lib, bu talabalarning yutuqlarini har tomonlama baholashni cheklaydi. Bunday tizimlar odatda talabalarning mantiqiy fikrlashini, o'quv materialini chuqur tushunishini va amaliy ko'nikmalarini yetarlicha hisobga olmaydi. Bundan tashqari, an'anaviy avtomatlashtirilgan baholash usullari har doim ham o'quv natijalarini tahlil qilishda yetarlicha ob'ektivlik va moslashuvchanlikni ta'minlamaydi, chunki ular qat'iy belgilangan algoritmlarga asoslangan va talabalar yutuqlarining noaniqligi va o'zgaruvchanligini hisobga olmaydi. Shu munosabat bilan, baholashning aniqligi va obyektivligini oshirishi mumkin bo'lgan sun'iy intellekt va loyqa mantiq usullarini o'z ichiga olgan zamonaviy intellektual texnologiyalarga asoslangan elektron ta'lim tizimlarida talabalarning bilimlarini baholash usullarini takomillashtirish zarurati mavjud [4].